

РОЗДІЛ І.
ТЕОРЕТИЧНЕ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
ПЕДАГОГІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

УДК 378.62

В.С. Пікельна
доктор пед. наук, професор,
Криворізький ДПУ

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ

У статті розглянуто проблеми педагогічної культури як важливого чинника професійної компетентності майбутнього вчителя технології. Педагогічна культура, яка притаманна педагогу, дозволяє йому орієнтуватися у різних педагогічних ситуаціях, оцінювати їх, вибирати певні способи спілкування з окремими учнями або з цілим колективом групи.

Ключові слова: педагогічна культура, професійна компетентність.

В статье рассмотрены проблемы формирования педагогической культуры студентов, как важного фактора их профессиональной компетентности. Педагогическая культура, позволяет педагогу ориентироваться в разных педагогических ситуациях, оценивать их, выбирать определенные способы общения с отдельными студентами или группой в целом.

Ключевые слова: педагогическая культура, профессиональная компетентность.

In article problems of formation of pedagogical culture of students, as important factor of their professional competence are considered. The pedagogical culture, allows the teacher to be guided in different pedagogical situations, to estimate them, to choose the certain ways of dialogue with separate students or group as a whole.

Key words: pedagogical culture, professional competence.

Постанова проблеми. Будь-яке розвинене суспільство усвідомлює велике соціальне значення виховання молоді та її професійну підготовку для майбутнього держави. Саме тому особливі завдання стоять сьогодні перед вищою професійною школою. Відомо, що проблема „суспільство і молодь” визнана однією з найголовніших і привертала увагу вчених просвітителів в різні соціально-історичні епохи.

Початок ХХІ століття пов'язаний з реформуванням вітчизняної вищої школи на засадах реалізації принципів її перебудови, що зазначені в Законах України „Про вищу освіту” і „Про освіту”. Не можна не визнати важливість таких серед них, як: відродження національної культури засобами навчально-виховного процесу в закладах освіти; пріоритет загальнолюдських цінностей; орієнтація на кращі зразки освіти в світі.

Гуманістична спрямованість сучасної освіти потребує оновлення її змісту на всіх сходинках. Сьогодні змінилось уявлення про мету освіти, бо мова йде, насамперед, не про формування у тих, хто навчається, систематизованих знань, умінь і навичок, не про виховання „знеособлених”, позбавлених індивідуальності фахівців; мова йде про підготовку всебічно розвинутої творчої особистості, конкурентоспроможної на сучасному ринку праці, яка має успішно працювати в сфері будь-якої професійної діяльності, а також бути само-

достатньою в особистому житті. У сучасних умовах розвитку вітчизняної професійної освіти досить часто виникає питання наявності у викладачів професійного навчання педагогічної культури. Не викликає сумніву залежність результативності підготовки майбутніх кваліфікованих робочих від психолого-педагогічної культури викладачів, що їх навчають.

Актуальність даної проблеми полягає в тому, що досить часто у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) спеціальні предмети викладають висококваліфіковані інженери, які мають глибокі професійні знання та вміння з фаху, за яким ведеться підготовка робочих. Проте, на жаль, знаннями та вміннями з педагогіки і психології значна кількість з них не володіють, що негативно впливає на результати персональної роботи.

Аналіз останніх публікацій. У процесі професійного навчання має знайти відображення професійна культура педагога, яка є сукупністю фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчально-виховної роботи. Таким чином, як зауважує М.Д.Ярмаченко, в понятті „педагогічна культура вчителя” виділяється три групи характеристик:

1. Загальнолюдські якості, що включають в себе: належний рівень розвитку мовлення; добре здоров'я; достатньо високий рівень інтелектуального розвитку фахівця.

2. Професійні якості – любов до своєї праці, повага до людей праці, професійна компетентність, методичні вміння (йдеться не тільки про необхідність доброго володіння професійними знаннями, але й про вміння передати ці знання своїм учням), прагнення до самоудосконалення та вміння організовувати власну самоосвіту.

3. Моральні якості особистості, до яких відносяться: моральна чистота, доброзичливість, духовність, людяність, чесність, організованість, відповідальність.

Мета статі. Вивчити проблему формування педагогічної культури як важливого чинника професійної компетентності майбутнього вчителя технології. Саме тому, визнано, що підготовка майбутніх педагогів до викладацької професійної діяльності у школі передбачає насамперед формування у студентів основ педагогічної культури.

Отримані результати. Наявність педагогічної культури у майбутніх викладачів передбачає розвиток у студентів педагогічної творчості, що характеризується як вища форма професійної активності і самодіяльності педагогічних працівників. Педагогічна творчість за змістом дуже різноманітна і включає: використання нетрадиційних форм навчання і виховання; інноваційних технологій навчання; вміння організовувати діяльність учнів відповідно до їх віку та індивідуальних особливостей окремих учнів. Необхідно вміти виявляти та обґрунтовувати створення педагогічних умов для навчання, що сприяють розвитку творчих здібностей учнів. Проте потрібно знати, що тільки творчий педагог зуміє розвивати у власній майбутній діяльності творчі здібності своїх учнів.

Відомо, що інтенсифікація навчання у сучасній школі також залежить від педагогічної культури викладачів. Коли йдеться про інтенсифікацію освіти (від франц. *intensification*, що означає посилення продуктивності, напруженості, дієвості), то, насамперед, розглядаються такі питання, як:

- ефективність педагогічної праці;
- підвищення якості навчання студентів – майбутніх викладачів професійного навчання;
- підготовка тих, хто навчається, до самостійної роботи;
- формування умінь організовувати власну діяльність і діяльність інших людей, з якими відбувається співпраця;
- уміння оцінювати власну діяльність (рефлексія) і результати роботи інших;
- уміння використовувати досягнення сучасного соціально-економічного та науково-технічного прогресу в процесі навчання;
- наявність сформованих умінь організовувати урочну та позаурочну виховну роботу у ПТНЗ та сучасній школі;
- використання сучасних технологій навчання, інтерактивних методів та комп'ютерних технологій;
- збільшення уваги до можливостей використання технологій, в основі яких лежать комунікативні уміння (наприклад, діалогічних технологій навчання) тощо.

Педагог має вміти вільно входити у діалог зі студентами, чутливо реагувати на їх вольові спрямування і прагнення, відчувати межу між рівнем своєї активності і пізнавальною активністю учнів і таке ін. викладач, що здійснює професійне навчання має бути підготовленим і до того, щоб відчувати психічний стан людини.

Все зазначене вище виступає певними засобами інтенсифікації педагогічної діяльності. Проте найбільш вагомим фактором, що впливає на результативність навчально-виховного процесу, на наш погляд, залишається реально існуюча система управління. Остання також має бути інтенсифікована, оскільки дає змогу і керівнику закладу, і педагогам краще реалізувати набуті професійні знання, уміння, здібності. Найбільш важливим у цьому випадку стає те, що зростає задоволеність людини власною професійною працею, підвищується інтерес до вже обраної професії. Тобто в цілому зростає інтенція (від латин. *intentio* – спрямованість свідомості на предмет власної діяльності). У даному випадку, як підкреслюють дослідники, при зростанні інтенції підвищується спрямованість педагога на діалогічний рівень спілкування.

З психологічної і педагогічної культурою викладачів професійного навчання тісно пов'язується усвідомлення ними таких понять, як: психічний стан особистості, її психічне і фізичне здоров'я і таке ін.

Відомо, що „психічний стан” – це психологічна категорія, яка розкриває різні види інтегрованих впливів (як зовнішніх стимулів, так і розви-

нених мотивів власних вчинків і діяльності). Психічний стан характеризує психіку людини. Ця категорія тісно пов'язується з індивідуально-психологічними особливостями особистості. Як відмічає Н.Пов'якель, до психічного стану належать прояви певних почуттів: „настрій, афект ейфорія, тривога, фрустрація” тощо і прояви уваги: зосередженість, неухважність, уважність цілеспрямована або навпаки тощо. Не менш важливою у психічному стані є прояв волі, а саме: „розгубленість, рішучість, зібраність” і таке інше [5, с.383].

Вид психічного стану залежить і психічне здоров'я. На думку Н.Пов'якеля, саме психічне здоров'я відображає стан душевного благополуччя. Психічне здоров'я – це, насамперед, відсутність хворобливих, психічних проявів. Психічне здоров'я дозволяє зберігати людині звичне самопочуття і показувати індивідуальну високу пристосованість людини до типового професійного середовища.

У „Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я” визначені конкретні критерії психічного здоров'я, серед яких: адекватний віку рівень зрілості емоційно-вольової і пізнавальної сфер особистості; адаптивність у мікро-соціальних середовищах; критичний підхід до обставин життя; здатність до самоврядування і саморегулювання своєї поведінки; самоствердження в колективі (без шкоди до інших його членів); ставлення особистості до інших людей, до себе. Власну діяльність можна оцінити через її емоційні прояви. До важливих умінь педагога необхідно віднести його здібність навчати майбутніх робочих усвідомлювати і ставити перед собою як життєві цілі, так і конкретні завдання на певному етапі підготовки до майбутньої діяльності.

Коли йдеться про психічне здоров'я, то ця проблема визнається досить складною, оскільки вона розглядається з позицій медицини, психології, педагогіки, соціології і філософії. Відсутність уміння педагога спілкуватися з підлітками та юнаками, домінуючий авторитаризм призводить інколи самих педагогів до психічних захворювань, руйнується процес адаптації до обраної професії. Останнє дозволяє людині стверджувати, що вона помилилась у виборі професії.

З педагогічною культурою викладача професійного навчання пов'язано також уміння здійснювати оцінювання результативності власної діяльності і пізнавальної діяльності своїх учнів.

Майбутній професійний педагог має володіти педагогічною діагностикою, яка є невід'ємним компонентом педагогічної діяльності. Необхідно розрізнявати педагогічну діагностику і рефлексію. Відомо, що педагогічна діагностика – це сукупність прийомів контролю і оцінки, що спрямовані на вирішення завдань оптимізації навчально-виховного процесу з урахуванням диференційованого підходу до навчання учнів. Педагогічна діагностика передбачає: удосконалення навчальних програм; виявлення ефективності впровадження методик розвитку інтересу учнів до професійного навчан-

ня, порівняльну оцінку методів навчання і виховання, що використовується у педагогічній практиці.

Декілька інший підхід до усвідомленого поняття „рефлексія”. Буквально це слово означає: самоспостереження, роздуми [4, с.398]. Йдеться про процес роздумів особистості про власну свідомість. Це досить складне уміння зосередитися на змісті власних думок. Рефлексія – це не прості знання особистості про себе, але й з’ясування того, як інші розуміють його. Усвідомлення особистістю в процесі рефлексії, як інші характеризують його, уміння власно оцінити свої емоційні прояви, свої пізнавальні здібності і розвинуті творчі здібності використовувати здобуті знання на практиці.

У педагогічній теорії і в реальній педагогічній практиці існує і вже досить давно використовується поняття „організаційна культура школи”. Культура школи визначається такою організацією діяльністю школи, яка спроможна задовольнити духовні і матеріальні потреби людей. Крім того, необхідно усвідомлювати, що саме завдяки шкільній культурі має зростати інтелектуальні потреби шкільного персоналу. Існує аксіоматичне положення: зростання шкільної культури сприяє, перш за все, зростанню духовних потреб і педагогів, і учнів. Робиться висновок: „культура конденсує в собі технологію діяльності в єдності з її ціннісно-смісловим значенням” [3, с.221]. Більш того, визнано, що основна мета освітньої культури задовольняти потреби педагогів, учнів, батьків і держави. Проте, для вирішення означеної мети колективу навчального закладу знайти власний спосіб задоволення названих потреб.

Не менш складним є вміння поєднати розмаїття потреб в єдине культурне ціле, що визнано діючим організмом, який є соціально-динамічним, що розвивається, але за специфічними правилами і принципами.

Педагогічна культура педагога – це провідна характеристика викладача професійного навчання, що включає глибокі знання з педагогіки та психології, уміння використовувати їх у роботі з учнями. Педагог має володіти умінням бачити за поведінкою учня його душевний стан, рівень розвитку емоційно-вольової сфери, риси характеру. Педагогічна культура, яка притаманна педагогу, дозволяє йому орієнтуватися у різних педагогічних ситуаціях, оцінювати їх, вибирати певні способи спілкування з окремими учнями або з цілим колективом групи. Завжди треба враховувати психічні особливості віку учнів, з якими працює педагог.

Не можна говорити про культуру конкретного педагога професійного навчання, якщо він не знає перетворень в сучасній світовій і вітчизняній освіті. Зокрема йдеться про Болонську угоду.

Розглядаючи проблеми інтеграції і демократизації вищої освіти через реалізацію положень Болонської угоди, Я.Л.Катюк відмічає, що вища школа України має увійти в Європейський простір, оскільки входження до єдиної сім’ї європейських народів – це „вагомий стимул успіху економічної і політичної трансформації, що означає перехід до відкритого демокра-

тичного суспільства” [2, с.83]. потрібно усвідомити, які основні завдання та принципи стверджуються Болонською декларацією, тобто передбачено декілька цілей Болонського процесу, серед яких:

- введення двоциклового навчання;
- запровадження кредитної системи;
- формування системи контролю якості освіти;
- розширення мобільності студентів і викладачів;
- забезпечення працевлаштування випускників та привабливості європейської системи освіти.

Основне завдання, що висуває Болонська декларація – це створити такі умови навчання у вищій школі, щоб студенти і вчені мали професійну кваліфікацію, що відповідає європейському ринку праці. Саме тому, як зауважує Я.Л.Катюк „класифікація студентів та кваліфікацій має важливе значення, тому що їх присвоєння свідчить про важливі перехідні рубежі від системи освіти до ринку праці у межах конкретної країни” [2, С.84-85].

Підготовка вчителів до професійного навчання молоді має важливе значення, оскільки сьогодні мова йде не тільки про підготовку робочих високої кваліфікації у ПТНЗ, але й про введення профільного навчання у старшій школі загальноосвітніх навчальних закладах. Вже на даному етапі постає досить цікава, з наукової точки зору, задача: сформулювати необхідний професійний світогляд, який би краще поєднував майбутню професійну діяльність людини з її загальними світоглядними цінностями, що закладені в основу цілісної вищої освіти.

Оскільки майбутній професійний педагог має один раз у п’ять років підвищувати власну кваліфікацію, бо саме за результатами її він має або підвищувати свій кваліфікаційний рівень, або підтвердити наявний рівень. Це положення не викликає сумніву, то підвищення професійної кваліфікації є однією з основних умов атестації педагогічних працівників щодо присвоєння кваліфікаційних категорій і педагогічних звань.

Сьогодні у навчальних закладах професійної освіти йдеться про впровадження інноваційних технологій навчання, але, оцінюючи результати навчання, робиться висновок про невисоку ефективність запровадження сучасних технологій. Виникає питання, що гальмує процес досягнення високого результату. Виявляється, що достатньо велика кількість педагогів, що мають високу підготовку з певної професії, що здобута у вищих професійних закладах (йдеться не про вищі педагогічні школи), разом з тим, мають не глибокі знання з психолого-педагогічних основ, які необхідні педагогу для здійснення професійного навчання і виховання. Достатньо давно відомо, що професійна компетентність визначається мірою відповідності професійного статусу особистості (її професійних знань і умінь, а також досвіду) реальному рівню складності тих завдань, що їй потрібно вирішувати. Проте необхідно усвідомлювати, що поняття „компетентність” не є тотожним поняттю „професійна кваліфікація”. Зміст поняття „компетентність” більш

широке за обсягом, оскільки воно включає не тільки суто професійні знання та вміння, які використовуються для характеристики кваліфікації, але й певні якості людини.

Йдеться про такі з них, як:

- ініціатива;
- здібності працювати в команді;
- ділова співпраця;
- уміння вчитися, бажання вдосконалювати власні професійні знання та уміння;
- уміння логічно мислити і оцінювати конкретну ситуацію;
- працювати з великим обсягом інформації і вибирати необхідну тощо.

У педагога має з'явитися власна потреба у розробці модернізованої навчальної програми, її загальна характеристика і специфічні особливості. Важливим є також те, що педагог, який має застосувати інноваційні навчально-виховні технології, має вміти дати їм психолого-педагогічні характеристики, вміти розробляти дидактичні проекти, усвідомлюючи логічну послідовність дій від поставленої мети до прогнозованого результату. Можна вважати значним досягненням педагога професійного навчання уміння розвинути в учнів потребу в їх саморозвитку і самовдосконаленні.

Педагоги потребують умінь використовувати традиційні і нетрадиційні форми навчання, адекватні їм методи і прийоми навчання. Найчастіше використовуються репродуктивні методи навчання і педагоги професійного навчання мають недостатнє уявлення про інтерактивні методи і прийоми навчання. Найчастіше використовуються репродуктивні методи навчання і педагоги професійного навчання мають недостатні уявлення про інтерактивні методи, що збільшують інтенсивність пізнавальної діяльності учнів. Доцільним, на нашу думку, є такі різновиди семінарських занять: семінар-діалог; семінари в „малих групах” (брейн-штурм); реферативні семінари; семінари-обговорення; семінар-ділова гра та інші. Підвищувати ефективність сучасних технологій в різних формах роботи можна завдяки впровадженню інформаційних та мультимедійних технологій. Треба, на наш погляд приділила особливу увагу діловим іграм, оскільки довела, що саме в таких іграх успішно підвищується комунікативна активність студентів. Серед ігор для студентів, в яких формуються їх комунікативні уміння, Н.П.Волкова виділяє такі: ігри, спрямовані на формування мовленнєвих умінь (уміння реалізувати „в усному і писемному педагогічному мовленні найдоцільніші формули мовленнєвого етикету”) [1, с.9]. Студентам рекомендуються такі ділові ігри як: „Портрети”, „Доведи це сам”, „Акваріум”, „Інформаційний розрив”, „Емпатія”, „Чую – очима”, „Як живеш?”, „Телеграф пантомімою”, „Розмова через скло”, „Мозковий штурм”, „Прес-клуб” та інші. Н.П.Волковою рекомендовані і такі рольові ігри, як: „Випускний вечір”, „Засідання педагогічної ради школи”, „Ком-

пакт-опитування”, „Ритм”, „Контакти”, „Третій – не зайвий”, „Двійник”, „Телефон довіри” та інші.

Висновки. Навчання учнів у школі довгі роки переважно здійснювалось за технологією надання їм готових знань від педагогів. Самостійне здобуття школярами знань використовувалось замало. Результат репродуктивного навчання у школі можна оцінити при навчанні студентів у візу, оскільки у більшості з них не сформовані вміння продуктивної навчальної діяльності, відсутність прагнення самостійно здійснювати пошук інформації, працюючи з різними науковими джерелами. Саме тому процес навчання у вищій школі здається студентам-першокурсникам досить важким. Разом з тим доцільно додати і те, що кількість годин, які виділяються у навчальних планах для самостійної роботи студентів, постійно зростає. Таким чином, формування професійної культури майбутнього педагога в значній мірі залежить від вміння управляти даним процесом. На жаль, у сучасних вищих навчальних закладах не приділяють досить увагу розвитку управлінських умінь у майбутніх учителів. Це приводить до ускладнення процесу адаптації при їхній роботі в навчальних закладах. Крім того, необхідно враховувати, що на сучасному етапі розвитку систем утворення виникає необхідність у певні періоди здійснювати професійну перепідготовку. Нові професії вимагають певної із при формуванні культури фахівця, оскільки отримана професія у вищій школі може зажадати згодом одержання іншої спеціальності (або навіть нової професії).

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації: практичний посібник / Н.П.Волкова. – Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2005. – 128с.
2. Катюк Я.Л. Болонський процес: інтеграція і демократизація вищої освіти / Я.Л.Катюк // Розвиток післядипломної педагогічної освіти України в умовах інтеграції: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (11-12 квітня). – Донецьк: МОН України; АПН України; ЦІ ППО та інші, 2007. – 388с.
3. Козлова О.Г. Методика інноваційного пошуку вчителя: [навчально-методичний посібник] / О.Г.Козлова. – Суми: Мрія-1, 1998. – 96с.
4. Освітній менеджмент / За ред. Л.Даниленко, Л.Карамушки. – К.: Шкільний світ, 2003. – 390с.
5. Педагогічний словник / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – С.383.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2010р.